

Vereniging Hofwijck

Huygens en Hofwijck

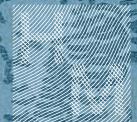
*De vindingrijke wereld van
Constantijn & Christiaan*

Kees van der Leer en Henk Boers

*met een herspelling van het originele hofdicht
door Ton van Strien*

Inkijkexemplaar

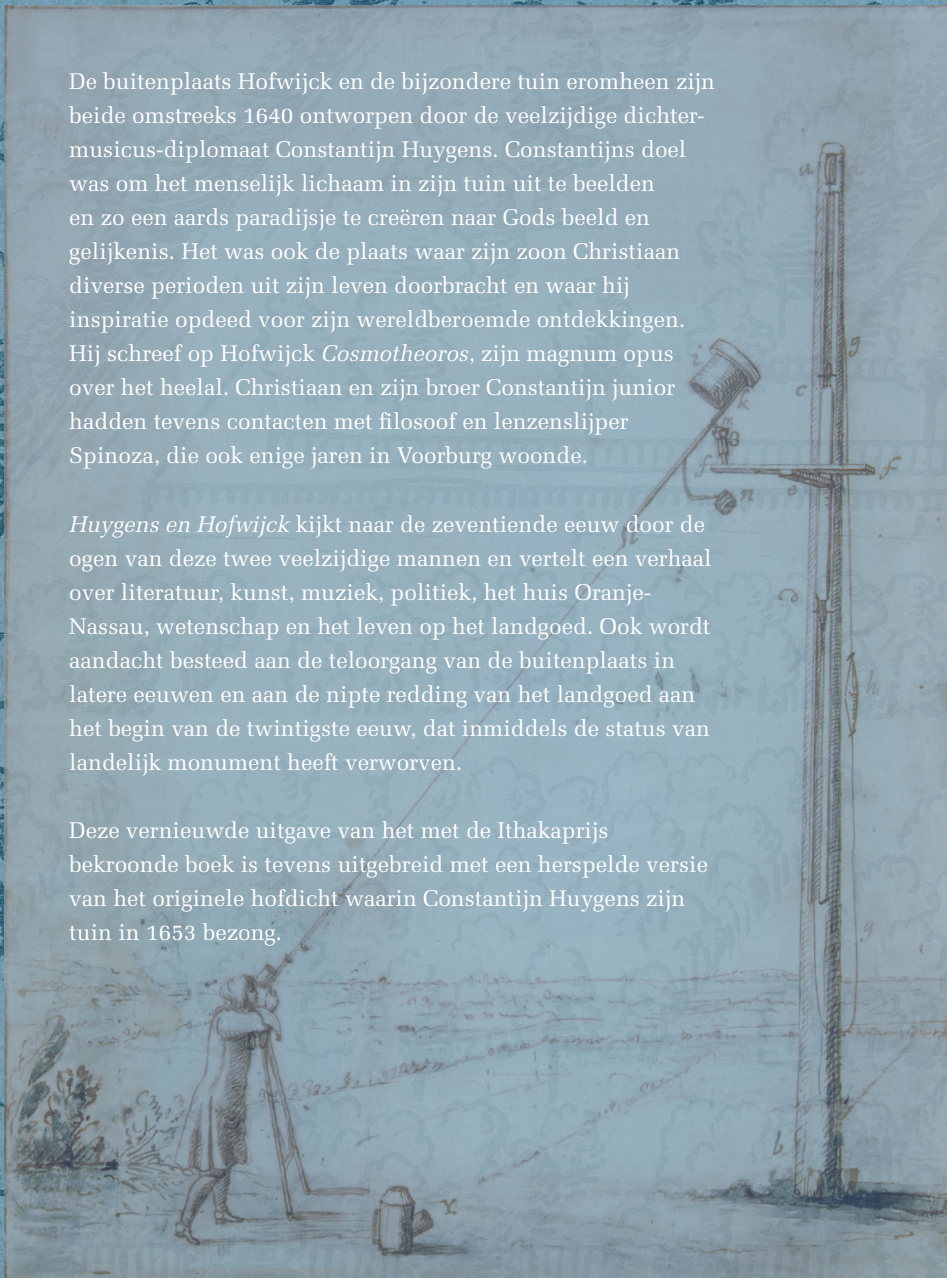

Huygens
Museum

De buitenplaats Hofwijck en de bijzondere tuin eromheen zijn beide omstreeks 1640 ontworpen door de veelzijdige dichter-musicus-diplomaat Constantijn Huygens. Constantijns doel was om het menselijk lichaam in zijn tuin uit te beelden en zo een aards paradijsje te creëren naar Gods beeld en gelijkenis. Het was ook de plaats waar zijn zoon Christiaan diverse perioden uit zijn leven doorbracht en waar hij inspiratie opdeed voor zijn wereldberoemde ontdekkingen. Hij schreef op Hofwijck *Cosmotheoros*, zijn magnum opus over het heelal. Christiaan en zijn broer Constantijn junior hadden tevens contacten met filosoof en lenzenlijper Spinoza, die ook enige jaren in Voorburg woonde.

Huygens en Hofwijck kijkt naar de zeventiende eeuw door de ogen van deze twee veelzijdige mannen en vertelt een verhaal over literatuur, kunst, muziek, politiek, het huis Oranje-Nassau, wetenschap en het leven op het landgoed. Ook wordt aandacht besteed aan de teloorgang van de buitenplaats in latere eeuwen en aan de nipte redding van het landgoed aan het begin van de twintigste eeuw, dat inmiddels de status van landelijk monument heeft verworven.

Deze vernieuwde uitgave van het met de Ithakaprijs bekroonde boek is tevens uitgebreid met een herspelde versie van het originele hofdicht waarin Constantijn Huygens zijn tuin in 1653 bezong.

WALBURGERS

Inkijkexemplaar

Huygens en Hofwijck

*De vindingrijke wereld van
Constantijn & Christiaan*

Kees van der Leer en Henk Boers

*met een herspelling van het originele hofdicht
door Ton van Strien*

Inkijkexemplaar

Inhoud

Voorwoord		3
Introductie en dankwoord		4
Ithakaprijs <i>René Dessing</i>		7
I Constantijn Huygens in Den Haag, <i>een hoveling in de hofstad</i> <i>Kees van der Leer</i>	1596-1687	8
II Constantijn Huygens en Hofwijck, <i>een hoveling als hovenier</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1639-1687	44
III Christiaan Huygens, <i>een vindingrijke wetenschapper op Hofwijck</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1687-1695	114
IV Hofwijcks erfgenamen, <i>zorg en verwaarlozing</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1695-1750	152
V Hofwijck in vreemde handen, <i>opdeling en dreigende sloop</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1750-1913	160
VI Hofwijck in veilige handen, <i>een nipte redding</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1913-1914	172
VII De restauratie van huis en tuin vanaf 1914, <i>een lange weg omhoog</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	1914-2000	178
VIII De gerestaureerde tuin rond 2005, <i>een geslaagde reconstructie</i> <i>Kees van der Leer en Henk Boers</i>	2000-heden	204
IX Het hofdicht Hofwijck <i>Ton van Strien</i>		212
Kaart van de Nederlanden in de zeventiende eeuw		264
Genealogisch schema		266
Literatuur		268
Noten		272
Herkomst afbeeldingen		282
Register op persoonsnamen		284
Over de auteurs		287
Colofon		288

Voorwoord

Vanuit de ruimte is de blik op de aarde fenomenaal. Tijdens mijn ruimtemissies zat ik, zodra dat mogelijk was, bij het raam om te genieten van het bijzondere uitzicht. Een blauwe aardbol omgeven door een zwart heelal: een wereld zonder grenzen. In de zeventiende eeuw bekeek wetenschapper Christiaan Huygens het heelal vanuit de tuin van Hofwijck. Met zijn telescopen, met daarin zelf geslepen lenzen, stond hij op het voorplein van zijn buitenplaats in Voorburg naar de nachtelijke hemel te turen. Christiaan Huygens, natuurkundige, wiskundige, sterrenkundige en bewoner van Hofwijck, was gefascineerd door het heelal. In 1656 ontdekte hij de ringen rondom Saturnus en later werkte hij op Hofwijck aan *Cosmotheoros*, zijn boek over de ontdekking van het heelal. In dat werk speculeert hij zelfs over buitenaards leven.

Mijn belangstelling voor het heelal en voor de ruimtevaart begon toen ik twaalf jaar oud was met de sciencefictionboekjes van mijn oma. Toen wist ik zeker dat ik ooit vanuit de ruimte de aarde zou bekijken. Toen Christiaan die leeftijd had, was hij een nieuwsgierige, observerende jongen, gefascineerd door de natuur. Tijdens weekendbezoekjes aan Hofwijck, destijds het buitenhuis van de familie Huygens, keek hij naar de rimpelingen in het water van de Vliet en de reflectie van het zonlicht op het water. Christiaan groeide op tot een veelzijdig wetenschapper. Zijn vader Constantijn Huygens, de bouwheer van Hofwijck, steunt hem daarin. Dichter, musicus en diplomaat Constantijn had zelf een grote belangstelling voor de wetenschap en correspondeerde met vooraanstaande internationale wetenschappers.

Ik ben een groot bewonderaar van Christiaan Huygens, niet alleen vanwege zijn sterrenkundige ontdekkingen, maar juist ook vanwege zijn veelzijdigheid als wetenschapper. Het is onvoorstelbaar dat iemand gedurende zijn leven zoveel totaal verschillende uitvindingen en ontdekkingen doet. Als eerste wetenschapper in die tijd hanteert Christiaan de wiskunde als belangrijkste instrument bij zijn wetenschappelijk onderzoek. Daarnaast heeft hij veel van zijn theoretische ontdekkingen in de praktijk getoetst. Vaak met door hem zelf ontworpen en gebouwde instrumenten. Het is mooi dat kinderen op Hofwijck nu net als Christiaan destijds kunnen ontdekken en experimenteren.

In 2012 bezocht ik Hofwijck voor het eerst, samen met mijn mede-astronauten Don Pettit en Oleg Kononenko. Wij waren net terug van een verblijf van 193 dagen in de ruimte. Het was bijzonder om in het huis van onze wereldberoemde Christiaan te staan. Ook Don en Oleg voelden die historische sensatie. Het verhaal, de bewoners en het ontwerp van Hofwijck - de buitenplaats heeft de vorm van het menselijk lichaam - zijn uniek.

Hofwijck, Constantijn en Christiaan liggen mij na aan het hart. Ik hou van ruimtevaart, wetenschap en geschiedenis. Mijn dochter heet Sterre, dat was de koosnaam die Constantijn Huygens aan zijn geliefde vrouw Suzanna van Baerle gaf. Mijn zoon heet Stijn, een afkorting van Constantijn. Ik ben er trots op om ambassadeur te zijn van Hofwijck en wens de buitenplaats een prachtige toekomst toe voor nu en voor komende generaties. Het verhaal van Hofwijck, Constantijn en Christiaan Huygens moet verteld blijven worden!

André Kuipers, *astronaut en ambassadeur van Hofwijck*

Introductie en dankwoord

In 1937 schreef de literator Menno ter Braak (1902 - 1940) over zijn bezoek aan Hofwijck een vilein essay. Als gevreesd recensent en cultuurcriticus liet hij de kans niet voorbijgaan om eens flink de zweep te leggen over de oprukkende moderniteit. Zijn beschrijving van de brutale afsnijding van de tuin door snelweg en spoorbaan is onverbiddelijk: [...] *als een schurftige gletsjer schuift de civilisatie half over Hofwyck heen*. Gaandeweg zijn bezoek krijgt Ter Braak gelukkig oog voor het grote werk van Constantijn Huygens, die zijn toevluchtsoord van de Haagse politiek nu meer dan 380 jaar geleden opende met een feestelijk diner en er een ware vrijplaats creëerde voor geschiedenis, kunst en wetenschap. Precies datgene wat Hofwijck en het Huygens Museum vandaag de dag willen zijn. Aan het slot van zijn bespiegeling verzucht Ter Braak dan ook: [...] *verwarmd door de poëzie der rechtlijnigheid, ben ik, onder het 'poortgebouw' door, weer ondergedoken in het groezelige puin van den Voorburgschen gletscher. Die knaagt aan Huygens' domein, aan het stuk cultuur, dat zijn verovering is geweest*.

Die verovering op de natuur is kenmerkend voor Hofwijck. Ook als je vandaag de dag via de Lindenlaan richting het elegante buitenhuis wandelt, ervaar je een unieke tuin in de dichtbebouwde Nederlandse Randstad. Waar in de zeventiende eeuw Constantijn en Christiaan Huygens in Hofwijck konden ontsnappen aan de Haagse drukte, kan de bezoeker nu zich losmaken van de huidige drukte. Een gevoel dat in het huis nog sterker is, omdat er weinig eigentijdse interventies herinneren aan het hier en nu. Schilderijen, prenten en tekeningen, meubilair uit de tijd en bovenal de bijzonder stemmig gereconstrueerde architectuur ademen een tijdloze rust die tegenwoordig zeldzaam is.

Dát het er nog staat, mag een wonder heten. Het is de verdienste van meer dan vier generaties erfgoedbeschermers en bestuurders die maken dat Hofwijck, dat in 1913 werd gered van de sloopkogel, er nu zo schitterend bij ligt. In dit prachtige en meer dan complete boek zijn de inspanningen van die hoeders uitvoerig beschreven.

Zo'n creatie is natuurlijk nooit af. Met name in de laatste twintig jaar is er vol ingezet op het herstel van de tuin. Mede door de inspanningen van de auteurs van dit boek kunnen we sinds 2019 de unieke ijskelder onder de brug weer bewonderen en zijn heggen en lanen daar waar mogelijk weer met de oude zeventiende-eeuwse maten heraangelegd en op hoogte gegroeid en gesnoeid. De transformatie van het entreegebouw en de realisatie van de museumwinkel onder leiding van de directeuren Janelle Moerman en Peter van der Ploeg in 2015 was voor het museale karakter van groot belang en onder het bestuur van Ad Leerintveld zijn er voortdurend grote werkzaamheden uitgevoerd, waardoor de basis van het monument stabiel en duurzaam onderhouden zijn. Zij werden daarin steeds bijgestaan door de beheerders Jack Zuurmond en Astrid van Nes en administratief gesteund door Tanja Pulles. Veel dank gaat uit naar hortulanus Henk Boers en stadshistoricus Kees van der Leer die samen met de vormgever Ronald Meekel zeer hebben geijverd voor een nieuwe editie van dit veelomvattende boek, waarin nu voor het eerst ook het hofdicht *Vitaulium Hofwijck* integraal is opgenomen, in een hertaling van en met toelichting door Ton van Strien. Hun ambitieuze plan dit boek te publiceren kon gelukkig tot stand komen door de steun van enkele genereuze schenkers én een bijdrage van de Stichting Huygensmuseum Hofwijck.

Tenslotte gaat de grootste dank uit naar de grote groep vrijwilligers, nu en in het verleden, die samen al meer dan een eeuw zorgdragen voor het onderhoud van tuin en huis. Vrijwilligers die, elk met een eigen talent en eigen drijfveer, belangeloos werken aan het behoud van het erfgoed en ervoor zorgen dat wij er nu en in de toekomst van kunnen genieten.

Tim Zeedijk
directeur Huygens Museum

Wang Chang Choy
Voorzitter bestuur Huygens Museum & Vereniging Hofwijck

Ter herinnering aan Michiel Antonie de Zwart en Clemens Jean Marie Wertheim. Zij waarschuwen als eersten in 1913 tegen de dreigende sloop van Hofwijck waarna een effectieve reddingsactie op gang kwam. Dit resulteerde in 1914 in de aankoop door de Vereniging Hofwijck.

Ithakaprijs

De eerste druk van dit boek won in 2016 de sKBL-Ithakaprijs. In een laudatio, uitgesproken door juryvoorzitter Paul Schnabel, werd de heldere inhoud van deze goed verzorgde publicatie geprezen. Daarmee kreeg de kleinste historische buitenplaats van Nederland, Hofwijck genaamd, een prachtige publicatie. De naam Hofwijck, bedacht door ontwerper/eigenaar Constantijn Huygens, verklaart de reden van de totstandkoming: het diende als refugium voor Huygens, die secretaris van stadhouder Frederik Hendrik van Oranje was. Terwijl Huygens vaak verlangde naar de rust van zijn bewust kleine woning, bouwden veel vooraanstaande Amsterdamse kooplieden en regenten prachtige buitenverblijven in onze streken. Zo konden zij tijdens de lange zomers ontsnappen aan de drukke, lawaaierige en zeer vervuilde steden. Sommigen beweren zelfs dat de provincies Holland en Utrecht duizenden van deze mooie plekjes hadden. Nederland is nog steeds rijk aan kastelen, historische buitenplaatsen en landhuizen. Van de nog bestaande historische buitenplaatsen beschermt de Nederlandse staat niet minder dan 545 ensembles waar de onlosmakelijke band tussen het ontworpen geheel van het huis en het omringende groen min of meer perfect bewaard is gebleven. Binnen die groep is Hofwijck uitzonderlijk door zijn op puur klassiek-Italiaanse leest geschoeide indeling. Het geeft dit bijzondere landgoed een uniek karakter.

Direct na het winnen van de sKBL-Ithakaprijs verklaarden de auteurs dat ze de € 5.000 die de prijs opleverde zouden gebruiken voor een Engelse editie. Dat voornemen is uitgekomen en de leden van de jury van de sKBL-Ithaka Prijs en het bestuur van de Stichting Kastelen, Historische Buitenplaatsen & Landgoederen (sKBL) zijn hen daar zeer erkentelijk voor. Niet alleen verdienen de erudiete Constantijn Huygens en zijn zoon Christiaan internationale aandacht, Hofwijck is met zijn klassieke architectonische vormgeving een uniek Europees monument. Terwijl velen vooral Engeland, Duitsland en Frankrijk associëren met arcadisch buitenleven, is dat enigszins onterecht want Nederland kent nog vele kastelen en oude landhuizen met adembenemende landschappen. Bijzonder is dat onze historische landhuiscultuur gebaseerd is op burgerlijke wortels, in tegenstelling tot alle ons omringende landen waar grondbezit overwegend een adellijk voorrecht was. De provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Overijssel hebben nog veel groen/rood monumentaal erfgoed. Daar verenigt oude architectuur zich innig met prachtige parken met vaak lanen en oude bomen en struiken te midden van verbluffend mooie landschappen.

Wij zijn Kees van der Leer en Henk Boers maar bovenal Constantijn Huygens dankbaar dat zij ons via dit boek kennis laten maken met een omvangrijk Nederlands erfgoed dat internationaal nog niet zo bekend is. Het verschijnen van deze derde druk onderstreept duidelijk de kwaliteit van de inhoud van dit boek.

Huis Landfort, Megchelen, december 2024

René W.Chr. Dessing, voorzitter sKBL/secretaris sKBL-Ithakaprijs
(www.skbl.nl)

Winnaar

Ithaka

prijs
2016

I

Constantijn Huygens in Den Haag

een hoveling in de hofstad

Lang geleden had ik mij voorgenomen op zoek te gaan naar plekken in Den Haag die ooit een rol speelden in het leven van Constantijn Huygens, de befaamde zeventiende-eeuwse secretaris van diverse Oranje-stadhouders, die zo veelzijdig was dat zijn kwaliteiten en bezigheden nauwelijks in één regel zijn op te sommen. Hij werd geboren aan het einde van de zestiende eeuw en bereikte een hoge leeftijd. Daardoor vormen zijn vele brieven, gedichten en notities een waardevolle bron voor onze kennis van de jaren die onze geschiedenis ingingen als de Gouden Eeuw.

Het geboortehuis in de Nobelstraat (1596-1599)

Huidige locatie: Nobelstraat 16

Mijn voettocht was begonnen in de vroege ochtendschemer, een stille zondagmorgen in september. Maar aangekomen in de oude binnenstad zie ik hoe het licht van de dageraad aarzelt in de dichte ochtendnevel die als een mistige herfstwade de smalle steegjes van de oude Haagse binnenstad nog nauwer doet lijken. Ik sta bij de oude Koningspoort in de Molenstraat, naast de tuin aan de achterzijde van het Paleis Noordeinde. In die paleistuin heeft Constantijn Huygens als kind vaak gewandeld met Louise de Coligny, de weduwe van de in 1584 vermoorde Willem van Oranje, bij wie vader Christiaan Huygens als secretaris diende.¹ Die Koningspoort met zijn zwarte oude plafondbalken vormt een passende omlijsting voor het bochtige Oude Molstraatje waarvan de verstilde middeleeuwse contouren in de mistige verte steeds vager worden en tenslotte geheel verdwijnen. Maar met iedere stap die ik zet, schuift de nevel een stukje op, zodat al die mooie huisjes van de Oude Molstraat stuk voor stuk tevoorschijn komen om direct daarna weer achter mij te vervagen. De ijle geel omfloerste straatlampen lijken echte gaslantaarns. Zo'n mistig decor doet mij altijd denken aan een verhaal met Sherlock Holmes, en zo voel ik mij ook. Mijn voettocht is immers ook een speurtocht, een tocht op zoek naar de precieze plek waar op woensdag 4 september 1596 om 10 uur 's avonds Constantijn Huygens werd geboren, als tweede zoon van vader Christiaan Huygens, secretaris bij de Raad van State, en moeder Susanna Hoefnagel.²

De Nobelstraat

Dat die plek hier dichtbij, ergens in de Nobelstraat moet liggen, was al langer bekend.³ Maar waar precies, was in de vergetelheid geraakt. Tot enkele jaren geleden het jaarboekje van de Geschiedkundige Vereniging Die Haghe onthulde dat Nobelstraat nummer 16 de geboorteplek van Constantijn moet zijn geweest.⁴ De tweede straat rechts is de Nobelstraat. De

dichte nevel kan nauwelijks verhullen hoe vernietigend de tand des tijds heeft geknaagd aan de linkerzijde. Daar staat dus nu alleen nog maar recente bouw. Rechts zijn wel de oude huizen gebleven, zoals het fraaie Venduehuis met het pleintje en de leibomen ervoor. Erg lang blijkt de Nobelstraat niet te zijn en nog steeds heb ik nummer 16 niet gevonden. Plotseling, kort na de doorsteek over de Prinsestraat, splitst de Nobelstraat zich in tweeën en sta ik volslagen onverwacht voor een schilderachtig groepje stokoude huisjes dat zomaar als een middeleeuws pleintje midden in de Nobelstraat staat. De huisjes leunen in een driehoek tegen elkaar, als onafscheidelijke wapenbroeders, samen de eeuwenoude sfeer verdedigend tegen de oprukkende hoogbouw erachter en ernaast. Terwijl ik met verbazing toekijk, wacht mij een tweede verrassing. Enkele meters voor dit pleintje zie ik ineens aan de linkerkant Nobelstraat nummer 16. Hier is dus de gezochte geboorteplek van de beroemde Constantijn Huygens. Constantijn, de spitsvondige dichter in vele talen, die zijn leven lang minutieus opschreef wat hij zag, deed en dacht. Constantijn, de begaafde componist van 800 muziekstukken, die voortreffelijk de luit, theorb, gitaar, viola da gamba en klavecimbel bespeelde. Constantijn ook, die er veel toe heeft bijgedragen dat het orgel in de kerkdienst werd toegestaan ter ondersteuning van de gemeentezang. Constantijn, de opmerkelijke kunstenaar die als een van de eersten het talent van Rembrandt ontdekte. Constantijn, de ijverige secretaris, de raad en rekenmeester van diverse Oranjes, die als 'Constanter' standvastig het vaderland en het Oranjehuis meer dan 60 jaar diende. Constantijn, de bekwame diplomaat die vele toonaangevende tijdgenoten in Holland en elders in Europa persoonlijk kende en daarmee correspondeerde. Constantijn, de vooruitstrevende opvoeder en de vader van de minstens zo beroemde Christiaan, de befaamde natuurkundige, wiskundige, astronoom en uitvinder. Constantijn, de veelzijdige calvinist en humanist,⁵ kenner van de klassieke oudheid, de 'homo universalis', een hoofdrolspeler in de cultuur van onze boeiende 'Gouden Eeuw'. Constantijn, de liefhebber van botanie en architectuur. Constantijn, de schepper van een bijzondere

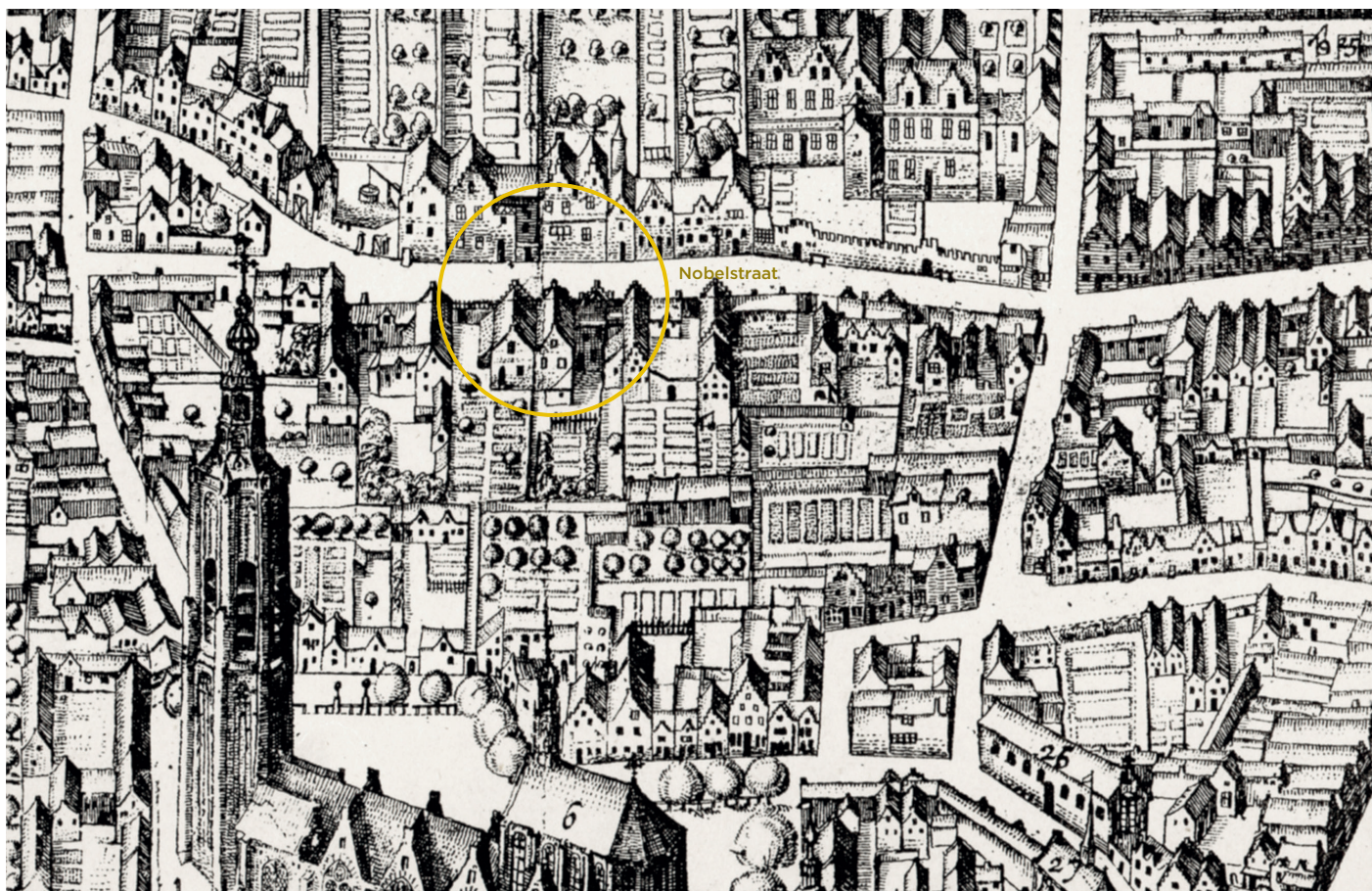

1.1

1.2

1.1 Christiaan Huygens (1551-1624), de vader van Constantijn. Anonieme meester, ongedateerd
1.2 Susanna Hoefnagel (1561-1633), de moeder van Constantijn Huygens. Michiel van Mierevelt, ongedateerd
1.3 Den Haag begin zeventiende eeuw. In de cirkel ligt het geboortehuis van Constantijn Huygens. Deel kaart C. Bos en J. Faes, 1616

1.3

buitenplaats in Voorburg waarin huis en tuin een lofzang zijn op de harmonie van mens en kosmos, maar waarin ook het besef van de vergankelijkheid diep verankerd zit. Constantijn, de hoveling die een bevlogen hovenier werd.

Maar wat ik deze nevelige zondagmorgen zie, brengt mij in één klap weer terug in de koude realiteit van deze vroege ochtend. Want nummer 16 blijkt slechts een nummerplaatje op de eenentwintigste-eeuwse rode bakstenen van de gevel van een

recent nieuwbouwcomplex met winkels en appartementen. Die moderne gevel heeft de geboorteplaats van Constantijn volledig opgeslokt en weggevaagd. Dus geen mooi zestiende-eeuws huis als monument voor die gedenkwaardige geboorte, zelfs geen inscriptie. Slechts een klein driehoekig monumentje van oude huisjes als herinnering aan de sfeer van eeuwen terug. Een monumentje dat in steen nog altijd het uitzicht gevangen houdt dat de kleine Constantijn wellicht ooit heeft gezien vanuit zijn geboortehuis.

1.4 Het geboortehuis van Constantijn Huygens in de Nobelstraat halverwege de twintigste eeuw. Het geboortehuis staat direct links naast het pand met het uithangbord. Foto, 1957.

Kort na deze opname werd dit huis afgebroken voor nieuwbouw

1.5 De Plaats (1), de Lange Vijverberg (2), het Lange Voorhout (3), de Houtstraat (4) en de Poten (5) op de kaart van J. de Gheyn II, 1598

Jeugdherinneringen

Dat geboortehuis had vader Christiaan indertijd gehoord van de Haagse burgemeester jonker Aernt Bol. Deze bezat drie naast elkaar gelegen panden in de Nobelstraat. In *Mijn jeugd* noteert Constantijn later over dit geboortehuis en over Bol een aardige anekdote. Toen zijn moeder nog zwanger van hem was, wandelde zij op zekere dag in de tuin achter hun huis in de Nobelstraat. Vanuit die tuin zag zij door de heg hoe buurman Bol bezig was honingraten uit zijn bijenkorven te halen. Toen zij een stukje honing van hem aangereikt kreeg en dit smakelijk verorberde, voelde moeder de kleine nog ongeboren Constantijn bewegen. 'Geen wonder dat ik later zo'n zoetekauw werd', zo concludeerde Constantijn later. Trots vermeldde hij ook dat hij als enige van alle kinderen 'met de moedermelk is opgekweekt.'⁶

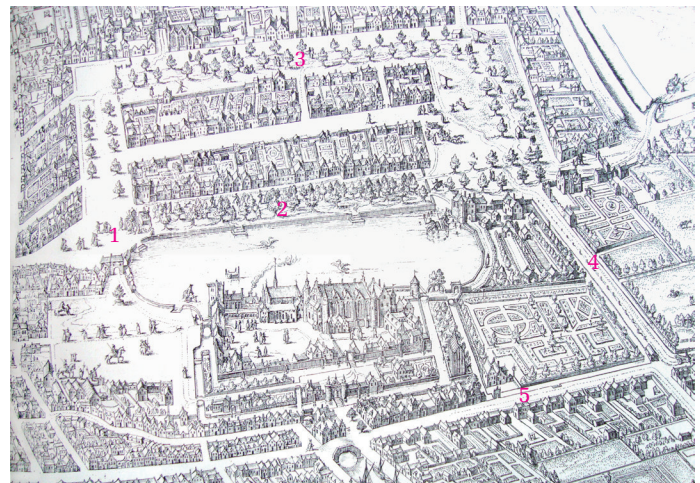
Het geboortehuis is de kleine Constantijn overigens bijna noodlottig geworden. In een onlangs teruggevonden manuscript beschreef vader Christiaan hoe de anderhalf jaar oude Constantijn alleen met zijn iets oudere broertje Maurits bij de brandende haard aan het spelen was en *door de ijzeren afscherming gevallen zijnde bijna in het vuur geraakte. Mauritsje die nu circa twee en een half jaar was, kwam naar mij, zijn vader, huilend in de kamer toe, waar ik met flereicijn [reumatiek] ziek lag, al huilend voldoende te kennen gevend, zonder nog te kunnen spreken, dat zijn broertje Constantijntje bij het vuur in nood verkeerde.*⁷

Constantijn zelf besteedt in *Mijn jeugd* ook aandacht aan deze levensbedreigende gebeurtenis. Hij schrijft hierin: *Toen ik eens achttien maanden oud alleen met mijn broertje Maurits bij de haard aan het spelen was, stak ik per ongeluk mijn nek door de ijzeren tralies, die rond het vuur aangebracht waren, zó dat ik hem niet meer kon terugtrekken. Mijn leven zou groot gevaar hebben gelopen, als niet mijn broertje, hevig ontsteld door dat akelige gezicht en ook door mijn jammeren, naar de kamer ernaast was gesneld, waar mijn vader lijdend aan podagra [reumatiek] ziek te bed lag [...] en hakkellend onder tranen herhaaldelijk mijn naam had genoemd. [...] Deze, zonder aan zijn ziekte te denken, vloog dadelijk uit zijn bed en redde mij uit het lang niet denkbeeldige gevaar.*

Hier in de Nobelstraat deed de tweejarige Constantijn zijn ouders versteld staan door alle 36 versregels van de Tien Geboden volledig foutloos en duidelijk articulerend in het Frans na te zingen en verder door in één dag alle 24 letters van het alfabet nauwkeurig te leren en van elke letter steeds de juiste plek aan te wijzen.⁸

1.4

1.5

Mijn terugtocht loopt haast vanzelf langs alle andere Haagse plekjes waar Constantijn in zijn verdere leven heeft gewoond. Over de Plaats naar de mooie Vijverberg met de fraaie historische gevels, langs het Voorhout met de vele hoge bomen voor de imponerende huizen, via de Houtstraat, over het statige Plein, en zo door de Poten naar het Centraal Station. Maar ook hier ontdek ik bij elke gedenkwaardige plek dat ik veel te laat ben. Geen enkel Haags huis waar Constantijn als bewoner leefde, musiceerde, dichtte en werkte is nog in originele vorm bewaard gebleven. De fraaie gevels die er later voor in de plaats gekomen zijn, kunnen nauwelijks het beschamend gebrek aan piëteit voor de vroegere bewoner verhullen. Zo blijft er ter plekke niet zo veel over ter nagedachtenis. Slechts één simpele gedenksteen in een gevel, en vooral wat flarden van gedachten in het voorbijgaan, over het vele dat zich hier in de zeventiende eeuw afspeelde rondom Constantijn en de zijnen.

Hieronder een korte beschrijving en terugblik anno 2000.

1.6

1.7

1.8

1.6 Marnix van Sint-Aldegonde (1538-1598). Gravure, zeventiende eeuw

1.7 Louise de Coligny (1555-1620), de weduwe van de vermoorde Willem van Oranje. Atelier Michiel van Mierevelt, circa 1604

1.8 De Vijverberg links naast de Hofvijver, gezien vanaf de Plaats met 'het groene zoodje' ofwel het schavot. Hollandse School, 1597

Het huurhuis op de Vijverberg (1599-1613)

Huidige locatie: onbekend

Omstreeks 1599 verhuist het gezin Huygens naar de Vijverberg, vader Christiaan, moeder Susanna en hun kinderen Maurits, Constantijn en Elisabeth. Hier 'opten Vijverberg' in een huis dat wij niet meer kennen, brengt Constantijn een groot deel van zijn jeugd door en worden ook zijn drie jongste zusjes geboren, Geertruyd in 1599, Catharina in 1601 en als laatste, in 1602, Constantia ofwel Constance.

Een bijzondere opvoeding

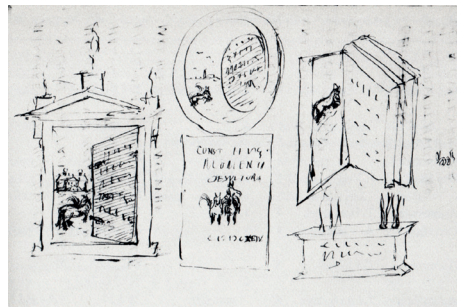
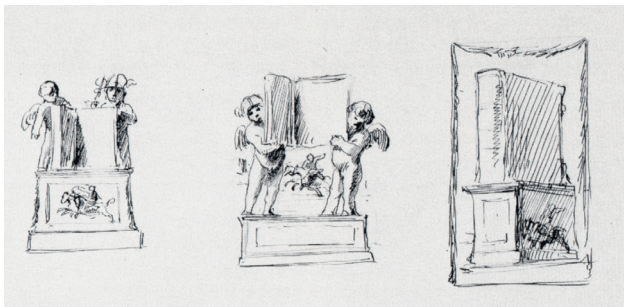
De bijzondere en zeer doordachte opvoeding die vooral de twee jongens krijgen, vindt in belangrijke mate plaats in het huis op de Vijverberg, evenals het onderwijs in diverse leervakken. Daarbij worden de beginselen toegepast van Marnix van Sint-Aldegonde, een huisvriend van vader. Lichamelijke oefening en harding door zwemmen en schermen was belangrijk, maar ook de ontwikkeling van de geest door klassieke vorming, taalkennis en reizen. Het aankweken van vroomheid, karakter en zedelijke deugden staat hoog aangeschreven.⁹ Dit onderwijs thuis wordt gegeven door vader, moeder en door speciaal daartoe aangestelde huisleraren. Vader kiest bewust voor deze methode. Hij wil zijn kinderen niet uitleveren aan de 'onbenullige en onbekwame schoolmeesters' van de openbare school, 'beuzelaars' die de jeugd afbeulen met onnodige ballast en die door het grote aantal hunner leerlingen zich onmogelijk voor ieder afzonderlijk kunnen inspannen. Constantijn is zijn vader levenslang dankbaar geweest voor deze bewuste keuze en de zorgvuldige verdere opvoeding. Diverse passages uit *Mijn jeugd* getuigen daarvan. De felle bewoordingen van afkeer voor de schoolmeesters komen uit deze beschrijving. Daarin geeft hij overigens ook het geheim aan van de doeltreffendheid van de onderwijsmethode van zijn vader: *Zoveel is zeker, dat ik met weinig moeite de dingen in mij heb opgenomen, waarmee gewoonlijk de jeugd hele jaren door dwaze en bekrompen schoolmeesters wordt afgebeeld. Immers spelenderwijs werd ons die taak opgegeven en nooit met een streng gelaat.*¹⁰

Van die leermethode 'spelenderwijs' die in het huis op de Vijverberg wordt toegepast, geeft Constantijn enkele aardige voorbeelden. Zo vertelt hij hoe vader en moeder bij lastige grammaticale taaloefeningen allerlei etenswaren als voorbeeld gebruiken. Daarbij nemen zij opzettelijk een zodanige volgorde

dat toetjes, gebak, en soortgelijke voor de kleuters lekkerste snoeperijen, steeds voor het allerlaatst worden bewaard. Ook de muzikles is voor de kinderen een feest: *Het was winter en volgens de gewoonte van ons land kregen wij winterjasjes aan, waarvan de mouwen van de pols tot aan de schouder ter versiering met verguld-fluwelen knopen in een enkele rij waren afgezet. Vader, die even geestig als verstandig was, greep de gelegenheid aan en gaf aan iedere knoop de naam van een muziknoot, zodat wij die zonder enige moeite in volgorde naar boven en naar beneden konden opnoemen.*

Als Constantijn vijf jaar is krijgt hij zangles van zijn vader en een jaar later les op de Engelse viool [viola da gamba]. De luit leert hij bespelen op zevenjarige leeftijd. Zijn leermeester voor dit instrument is dan Jeronimus van Someren, 'een fatsoenlijke jongeman, die zijn kunst uitstekend verstond'. Later volgt ook onderwijs in klavecimbel en orgel door Pieter de Vois, de blinde organist van de Grote Kerk in Den Haag.¹¹ Als 'klein ventje' komt hij ook in contact met organist en componist Jan Pietersz Sweelinck. Constantijn blijkt zeer muzikaal en maakt zulke goede vorderingen dat hij al snel mag spelen voor gezelschappen van vooraanstaande personen. Ondertussen zijn ook de lessen in de Franse taal, de taal van het hof en de diplomatie, begonnen. Hiertoe wordt in 1604 Joannes Brouart aangesteld, een jongeman uit Brussel, die aan het hof van een Franse edelman was opgevoed, en dus de taal volkomen meester was. Vader nam de jongeman als huisgenoot in zijn woning op en, aldus Constantijn: *drukte hem met grote aandrang op het hart, dat hij zich geen enkel Nederlands woord, hoe dan ook, zou laten ontvallen, opdat wij, onnozele knaapjes er vast van overtuigd zouden zijn, dat die vreemde man, met wie wij voortdurend moesten praten, spelen en wandelen, absoluut niets van het Nederlands begreep.*

Om zich tot in de hoogste kringen op een natuurlijke en elegante wijze te kunnen bewegen, krijgen de jongens al vroeg dansles. Dat levert uiteraard sterk berispende, maar vergeefse reacties op van de Calvinistische geloofsgenoten van de familie. Ook het toneelspel wordt beoefend, zowel om *vrij te leren spreken als om de verlegenheid [...] te leren overwinnen*. Hierbij dient onnatuurlijkheid vermeden te worden. Verzen dienen voorgedragen te worden *met kalm gelaat, met gepaste stembuiging en bevallig handgebaar, niet met een gekunstelde gesticulatie, wat de gewone fout is*. En zo geven de jongens thuis, in het huis op de Vijverberg, twee toneelvoorstellingen, in het Frans.

1.9 Schetsontwerpen door Constantijn Huygens voor zijn verzamelbundel Latijnse gedichten: *Momenta Desultoria*, 1644

1.10 Het Hof met de stallen van prins Maurits te Rijswijk. Esaias van de Velde, 1625

1.9

Onder de toeschouwers bevindt zich als eregast Louise de Coligny, de weduwe van de vermoorde Willem van Oranje. De ene avond werd een treurspel opgevoerd, waarbij broertje Maurits als Isaak de show stal en aller verwachtingen overtrof. De volgende avond werd een stuk met vrolijker inhoud gespeeld, en nu was het Constantijn die een spraakmakende wending aan het geheel gaf:

Ik herinner me nog dat ik met een citer in de hand en vrijwel naakt lijf Cupido heb voorgesteld en het volgende voorval, dat toen het grote gezelschap algemeen deed lachen, bleek achteraf zoveel als een voorteken geweest te zijn. Toen ik namelijk, zoals mijn rol meebracht, mijn pijlen uit mijn kokertje afschoot, die naar alle kanten vliegend hier en daar terecht kwamen, geviel het, dat ik met één daarvan de linkerkant der borst van een deftige jonge juffer raakte, wier naam ik hier welstaanshalve verzwijg, maar die toen om haar zedigheid een grote reputatie had. Naderhand, toen zij wat ouder was geworden, heeft zij niet zuinig bewijzen gegeven, dat zij, waarlijk niet tot haar voordeel, door Amor's schicht gewond was.

Als Constantijn bijna negen jaar is, beginnen de lessen Latijn. Omdat Brouart naar elders was vertrokken, wordt een nieuwe huisleraar aangesteld: Jacobus Anraet, een jonkman, die reeds toen buitengewoon ervaren was [...] in de schone letteren. Vader helpt door zelf een uitmuntende samenvatting van de grammaticale regels te schrijven, maar ook: *door ons jongetjes door een kleine beloning in klinkende munt aan te lokken, zodat hij, wanneer hij van het hof of soms van een langere reis teruggekeerd was, dan als het ware een bepaald aantal regels dat wij opgeschoten waren, met evenveel stuivers betaalde, aldus werk honorerend, dat wij in ons eigen belang verrichten.*

Ook het maken van puntdichten in het Latijn wordt aangemoedigd.¹² Met de nieuwe huisleraar, Johan Dedel, een Leids student, worden de regels der verskunst geoefend.¹³ Enige tijd later volgen lessen in Grieks, rekenkunde, aardrijkskunde, natuurkunde, schilderkunst en tekenen.¹⁴ Vooral de optica boeit Constantijn in hoge mate,¹⁵ een passie die zijn oudste zonen later van hem zouden erven. Tussendoor worden de 'zittende' leervakken afgewisseld met oefeningen, die lichaam en geest verfrissen: hardlopen, jagen, zwemmen, paardrijden, schermen en andere wapenexercities. Dat laatste is ook nuttig voor het geval het vaderland verdedigd zou moeten worden.¹⁶ Ook dit laat zien hoe de hele opvoeding zich richt op wat nuttig is voor een

1.10

liefst ambtelijke loopbaan, ten dienste van volk en vaderland. Regelmatig bezoeken de jongens de paardenstallen van prins Maurits in Rijswijk, waar de jongens een door vader Christiaan opgestelde vragenlijst moeten invullen. Mei 1612 is een dramatische maand. Elisabeth, het oudste zusje van Constantijn, overlijdt plotseling door een acute blindedarmonsteking. Het raakt allen diep. Constantijn schrijft enkele grafgedichten in verschillende talen.¹⁷

Een huurhuis aan de Poten (1613-1614)

Huidige locatie: onbekend

In 1613 verhuist de familie Huygens naar de Poten, waarschijnlijk omdat de huur van het huis op de Vijverberg te hoog werd.¹⁸ Constantijn wijdt aan het afscheid van het oude huis enkele dichtregels in het Latijn. Het zijn bijzondere regels waaruit zijn

1.11 Glasruitje afkomstig uit het huis van de Leidse hoogleraar in de botanie, waarin Constantijn Huygens als student in 1617 zijn naam heeft gesneden

1.12 Constantijn Huygens op jonge leeftijd.
Litho P. Blommers, negentiende eeuw

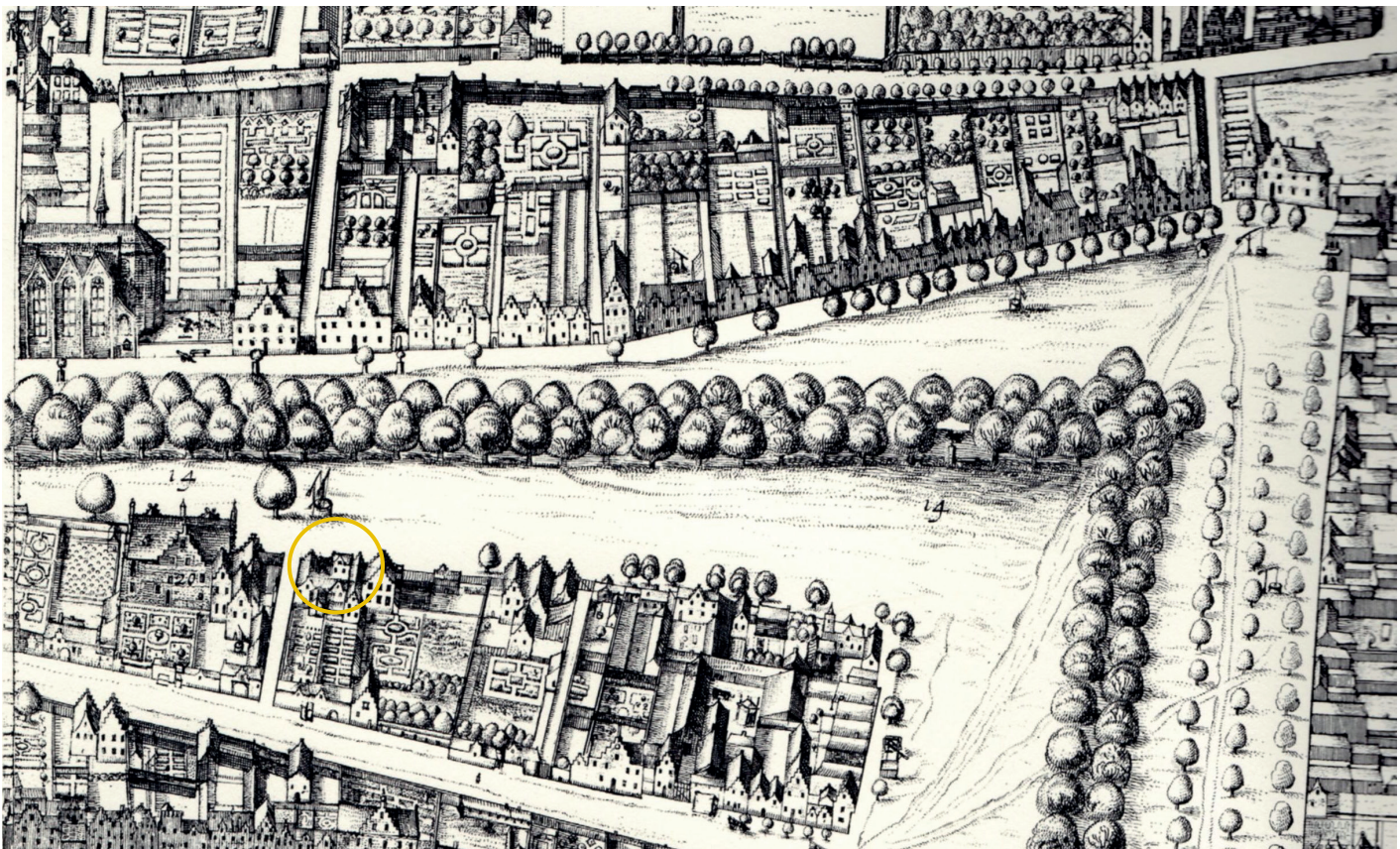
1.13 Het Lange Voorhout met in de cirkel het huurhuis van de familie Huygens. Deel kaart C. Bos en J. Faes, 1616

1.11

1.12

1.13

oog voor bloemen, bomen, fruit en ander natuurschoon spreekt. Maar dat niet alleen. Constantijn schildert deze natuur als de entourage voor menselijke vreugde, gezelligheid en verdriet. Dat is een voorstelling die vaker zal terugkeren in zijn latere gedichten en die hij verderop in zijn leven concreet zal gaan uitbeelden in een door hemzelf ontworpen tuin in Voorburg.

Vaarwel aan het huis dat ik ga verlaten

Eindelijk dan toch vaarwel, dierbaar huis. Vaarwel bloeiende tuin en ook jij, genoeglijke berceau (straks niet meer voor onze ogen bestemd) die, gewikkeld in de dichte verstrengeling van hop, zorgt dat Phoebus' warmte niet te heet wordt; die, zonovergoten, zo vaak hebt geluisterd naar ons gezang (met een licht geruis van bladeren als tegenstem), en naar de liefdesaffaires van Phyllis en Amaryllis. En ook jij, Thessalisch Tempedal, vaarwel nu, ik bedoel jou, jou pergola, van alle kanten omkronkeld door wijnranken en doorbuigend door de afhangende vruchten van

groen getooide bomen, getuige van honderdduizend voetstappen van mij en van even zoveel duizend (zeker!) van anderen; van tijd tot tijd nat van mijn tranen, maar ook van tijd tot tijd helemaal bruisend van grappenmakerij en gelach - en ook jij, nog fraaiere rij lelies aan de rechterkant, met de geur die je verspreidt een genot voor de wijd opengesperde neus van de wandelaar; en jullie, zoete appels, peren, pruimen, die ik nu noodgedwongen achterlaat, onrijp nog; kortom, tuin, berceau, huis, idyllische plekjes: al wat jullie te bieden hebben, zeg ik met dit ene laatste woord vaarwel.¹⁹

Naar welk huis in de Poten de familie Huygens verhuist, is niet bekend. Lang heeft de familie er niet gewoond. In 1614 verhuizen ze alweer. Dit keer naar het deftige Voorhout.²⁰ Het is ook het jaar waarin Constantijn zijn eerste versregels in het Hollands opschrijft, een lofzang waarin de natuur wederom een belangrijke rol speelt.